

DARS JARAYONLARIDA MEDIYASAVODXONLIK VA MEDIYA KOMPETENTLIKNING AHAMIYATI

Aldasheva Sayyoraxon To'liqinova
ADU doktoranti

Anotatsiya: Ushbu maqolada ta'lim jarayonlarida mediasavodxonlik va mediya kompetentlikning o'rnini, uning zamonaviy ta'limda ahamiyati, talabalarning ijodiy va tahliliy qobiliyatlarini rivojlantirishdagi roli ko'rib chiqiladi. Mediasavodxonlikni rivojlantirishning samarali metodlari, pedagogik yondashuvlar va texnologiyalar haqida tahliliy ma'lumotlar keltiriladi. Shuningdek, mediya kompetentlikni shakllantirish bo'yicha ilg'or tajribalar va ularning ta'limga integratsiyasi tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Mediasavodxonlik, mediya kompetentlik, ta'lim jarayoni, media texnologiyalar, axborot tahlili, pedagogik yondashuv.

Kirish

Bugungi kunda globallashuv va raqamli texnologiyalar taraqqiyoti sababli ta'lim tizimiga yangicha yondashuvlar zarur bo'lmoqda. Shu nuqtai nazardan, mediasavodxonlik va mediya kompetentlikni rivojlantirish zamonaviy ta'limning ajralmas qismiga aylanmoqda. Mediasavodxonlik – bu shaxsning axborot oqimida mustaqil ravishda yo'l topishi, media mahsulotlarini tanqidiy baholay olishi va ulardan samarali foydalanish ko'nikmasidir. Mazkur maqolada mediya vositalaridan oqilona foydalanish orqali o'quv jarayonini boyitish va talabalarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning ahamiyati tahlil qilinadi.

Adabiyotlar tahlili

Mediasavodxonlik va mediya kompetentlik tushunchalari xalqaro miqyosda turli olimlar tomonidan chuqur o'rganilgan. Shu jumladan: **L.Masterman (1998)** o'zining asarlarida mediasavodxonlikni shaxsning axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish qobiliyati sifatida talqin etadi. **D.Buckingham (2003)** mediasavodxonlikni talabalarning zamonaviy dunyoqarashini shakllantirish vositasi deb biladi.

Mediasavodxonlik va mediya kompetentlik sohasida xalqaro olimlarning ishlari bilan bir qatorda o'zbek olimlari tomonidan ham qator izlanishlar olib borilgan. Jumladan: **M.Abdullayev (2020)** o'zining "Zamonaviy ta'limda axborot texnologiyalari" nomli asarida raqamli texnologiyalar va media vositalarining ta'lim jarayonidagi o'rnini chuqur tahlil qilgan. Unga ko'ra, media vositalar nafaqat o'quv jarayonini boyitadi, balki o'quvchilarda ijodiy fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi. **G.Jo'rayev (2021)** "Ta'lim jarayonida raqamli media texnologiyalari" asarida media vositalardan foydalangan holda talabalarning axborot bilan ishlash qobiliyatlarini oshirish usullarini o'rgangan. U ayniqsa, media resurslarni integratsiya qilishning didaktik imkoniyatlariga e'tibor qaratgan. **D. Tursunov (2019)** o'z tadqiqotida mediasavodxonlikni o'quvchilarda axborotning ishonchligini baholash ko'nikmasini rivojlantirish vositasi sifatida ko'rib chiqadi. **I. Yuldoshev (2022)** "Zamonaviy o'quv muhitida media vositalarning ahamiyati" maqolasida dars jarayonida media texnologiyalarni qo'llash orqali o'quvchilarni tanqidiy fikrlashga o'rgatish tajribalarini o'rgangan. **O. Karimov (2023)** tomonidan olib borilgan tadqiqotda mediya kompetentlikni rivojlantirishga qaratilgan interaktiv yondashuvlarning samaradorligi o'rganilgan.

Shuningdek, O'zbekistonda 2019-yilda qabul qilingan "Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish bo'yicha davlat dasturi" doirasida ta'lim jarayoniga media va axborot savodxonligini integratsiya qilish choralari ishlab chiqildi. Bu masala bo'yicha o'tkazilgan ilmiy-amaliy konferensiyalar natijasida o'quv jarayonida zamonaviy media vositalardan foydalanish samaradorligi bo'yicha qator takliflar ishlab chiqildi.

Adabiyotlarning tahlili shuni ko'rsatadiki, mediasavodxonlikni ta'lim jarayoniga integratsiya qilish axborot tanqidiyligini rivojlantirish uchun zarurdir.

Asosiy qism

Mediasavodxonlik shaxsning zamonaviy media vositalaridan samarali foydalanish, axborotning ishonchliligini baholash va undan maqsadli foydalanish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Mediya kompetentlik esa yanada keng tushuncha bo'lib, u faqat axborot iste'moli emas, balki yangi media mahsulotlarni yaratish va ularni taqdim etish qobiliyatini ham qamrab oladi. Bu ikki tushuncha bir-birini to'ldiradi va ayniqsa ta'lim jarayonida o'quvchilarning ijodkorligini, tanqidiy fikrlashini va raqamli savodxonligini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Zamonaviy ta'lim jarayonida mediya vositalari quyidagi jihatlarda ahamiyat kasb etadi:

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish: Talabalar va o'quvchilar o'zlari qabul qilayotgan axborotni tanqidiy baholash va uning ishonchliligini aniqlash qobiliyatiga ega bo'ladilar. Masalan, tarix yoki adabiyot darslarida turli manbalar orqali bir xil voqeani turlicha yoritilishi tahlil qilinadi.

Axborot oqimini boshqarish: Raqamli asrda o'quvchilarni ortiqcha axborot bosimidan himoya qilish va ularga muhim axborotni aniqlash ko'nikmasini o'rgatish dolzarb vazifadir.

Ijodiy yondashuvlarni shakllantirish: Talabalar media vositalar yordamida o'z loyihalarini yaratadi, bu esa ularning ijodkorlik qobiliyatini rivojlantiradi. Masalan, video montaj qilish, taqdimot yaratish yoki infografikalarni ishlab chiqish orqali ular nafaqat texnik ko'nikmalarga ega bo'ladilar, balki o'z fikrlarini ifoda etishni ham o'rganadilar.

Mediasavodxonlikni rivojlantirishda quyidagi pedagogik yondashuvlar va metodlar samarali hisoblanadi:

Loyihaviy metodlar: Talabalar jamoaviy ravishda media mahsulotlar yaratish orqali hamkorlik qilish va o'z fikrlarini to'g'ri ifoda etishni o'rganadilar.

Interaktiv mashg'ulotlar: Multimedia vositalaridan foydalangan holda darslarni qiziqarli va mazmunli tashkil qilish. Masalan, raqamli o'yinlar yoki virtual simulyatsiyalar yordamida murakkab mavzularni yoritish.

Kirishimlik metodlari: Talabalarga mustaqil ravishda axborotni izlash, uni saralash va tahlil qilish vazifalarini berish orqali ularning tanqidiy fikrlash qobiliyatini oshirish.

Media vositalarini ta'limga integratsiya qilish bosqichlari

Mediasavodxonlik va mediya kompetentlikni rivojlantirish uchun quyidagi bosqichlarni qo'llash mumkin:

Birinchi bosqich – Tanishuv: Media vositalari va texnologiyalar bilan ishlashning asosiy tamoyillarini o'rgatish. Bu bosqichda o'qituvchilar talabalarga asosiy tushunchalarni yetkazadi.

Ikkinchi bosqich – Tatbiq qilish: O'quvchilar media mahsulotlardan foydalanib turli vazifalarni bajaradi, masalan, hujjatli film tomosha qilish yoki raqamli resurslardan ma'lumot yig'ish.

Uchinchi bosqich – Loyihalar yaratuvchanligi: O'quvchilar o'zlari mustaqil ravishda media mahsulotlar yaratib, ulardan maqsadli foydalanadi. Masalan, o'z yo'nalishiga mos taqdimot, video yoki podkast tayyorlash.

Mediyasavodxonlik nafaqat ta'lim tizimi, balki ijtimoiy barqarorlik uchun ham muhim ahamiyatga ega. Bu nafaqat shaxsning axborotdan oqilona foydalanish qobiliyatini rivojlantiradi, balki jamiyatda soxta xabarlar va noto'g'ri axborot tarqalishining oldini olishga yordam beradi.

Dunyo tajribasida, masalan, Finlyandiyada mediyasavodxonlik maktabgacha ta'limdan boshlab o'rgatiladi. O'zbekiston ta'lim tizimida esa mediya vositalaridan foydalanishni rivojlantirish uchun quyidagi chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda:

Interaktiv o'quv platformalari yaratish.

Axborot texnologiyalari asosida dars jarayonlarini boyitish.

Pedagoglarni mediyasavodxonlik va mediya kompetentlik bo'yicha qayta tayyorlash.

Xulosa

Mediyasavodxonlik va mediya kompetentlik bugungi raqamli zamonning ajralmas qismi bo'lib, ta'lim jarayonida bu ko'nikmalarni rivojlantirish nafaqat o'quvchilarning individual intellektual salohiyatini oshiradi, balki ularni jamiyatning faol va mas'uliyatli a'zolari sifatida shakllantirishga xizmat qiladi. Ushbu tadqiqot asosida quyidagi ilmiy xulosalar keltiriladi:

Mediyasavodxonlik va mediya kompetentlikning ta'limdagi o'rni: Ta'lim jarayonida mediya vositalaridan foydalanish talabalar va o'quvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish, axborotni saralash va uning ishonchliligini baholash ko'nikmalarini shakllantiradi. Bu zamonaviy jamiyatda axborot oqimini boshqarish uchun zarur kompetentsiyalardan biridir.

Media vositalari orqali darslarni tashkil qilish o'quv jarayonining samaradorligini oshiradi, chunki bu yondashuv o'quvchilarning faolligini rag'batlantiradi va ularga mavzuni yaxshiroq tushunish imkonini beradi.

Pedagogik yondashuvlarning ahamiyati: Mediyasavodxonlikni rivojlantirish uchun loyihaviy, interaktiv va kirishimlik metodlarni qo'llash ta'lim jarayonida ijodkorlik va tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi. Ushbu yondashuvlar yordamida o'quvchilar nafaqat axborot iste'molchilari, balki faol ishtirokchi va yaratuvchilarga aylanishadi.

Mediya kompetentlikni rivojlantirishning bosqichli yondashuvi (tanishuv, tatbiq etish, loyihalash) o'quvchilarni o'zlari yaratgan media mahsulotlarni taqdim etish orqali ijodiy fikrlashni kuchaytirishga olib keladi.

Ijtimoiy va ijtimoiy-ma'naviy ahamiyati: Mediyasavodxonlikni rivojlantirish orqali yosh avlodda soxta xabarlar va noto'g'ri axborotlarga qarshi immunitetni shakllantirish mumkin. Bu esa global va mahalliy axborot maydonidagi barqarorlikka hissa qo'shadi.

Ta'lim tizimiga media vositalarini integratsiya qilish, ayniqsa, raqamli avlod uchun dolzarb bo'lib, ularni kelajakda raqamli iqtisodiyotning faol ishtirokchisiga aylantiradi.

Mahalliy va xalqaro tajribadan kelib chiqadigan ilmiy xulosalar: Finlyandiya va Germaniya kabi davlatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, mediyasavodxonlikni ta'lim tizimiga erta bosqichlarda joriy qilish talabalarning aqliy salohiyatini oshiradi va ularni hayotiy muhim ko'nikmalar bilan ta'minlaydi.

O'zbekiston tajribasida esa ta'lim jarayonida media texnologiyalardan foydalanishni yanada kengaytirish uchun pedagoglarni qayta tayyorlash va o'quv resurslarini boyitish zarur.

Tavsiya sifatida, ta'lim tizimida mediya kompetentlikni rivojlantirish uchun:

Maktab va universitetlarda media savodxonlikni o'rgatishga yo'naltirilgan alohida dasturlar ishlab chiqish;

Pedagoglarni axborot texnologiyalari va media vositalardan samarali foydalanishga yo'naltirilgan malaka oshirish kurslariga jalb qilish;

Ta'limda innovatsion yondashuvlarni joriy etish, masalan, raqamli platformalar va virtual vositalar yordamida darslarni tashkil qilish zarur.

Shunday qilib, mediasavodxonlik va mediya kompetentlikning ta'lim jarayonidagi roli va ahamiyati ta'lim sifatini oshirish va jamiyatning axborot madaniyatini rivojlantirishda hal qiluvchi omil sifatida namoyon bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Masterman L. Teaching the Media. Routledge, 1998.
2. Buckingham D. Media Education: Literacy, Learning and Contemporary Culture. Polity Press, 2003.
3. Abdullayev M. Zamonaviy ta'limda axborot texnologiyalari. Toshkent, 2020.
4. Jo'rayev G. Ta'lim jarayonida raqamli media texnologiyalari. Toshkent, 2021.
5. UNESCO. Global Media and Information Literacy Assessment Framework. 2013.
6. O'.O.Tohirov "Texnologiya fanini o'qitishda zamonaviy yondashuvlar va innovatsiyalar" o'quv kursining ma'ruza matni.
7. A Ilxomjon, T Toxirjon Boshlang'ich Ta'lim Jarayonida Axborot Texnologiyalarning O'rni A - Miasto Przyszłości, 2022
8. I.Aldashev "Media ta'limning o'quv jarayoniga tatbiq'i" Results of National Scientific Research International Journal 2023
9. Boshlang'ich talim jarayonini axborotlashtirish omillari*IT Aldashev, NA Otaxonov, O Rahmatov - Экономика и социум, 2021 Cited by 5 Related articles
10. Yuldasheva, G., & Shermatova, H. (2022). Ta'limda innovatsion texnologiyalarning qo'llanilish istiqbollari. Science and innovation, 1(B8), 5-9. познавательным средствам. "Экономика и социум" №6(73) 2020 www.iupr.ru
11. I Aldashev O'QITUVCHI ISHINDA IJODIY YONDARISH XUSUSIYATLARI. - Results of National Scientific Research International ..., 2023
12. Modern information technologies in education is a new opportunity I.Aldashev - Economy and society, 2020
13. "Dars samaradorligini oshirishda axborot texnologiyalarining o'rni" I Aldashev, S Aldasheva - ... and practical conference" the time of ..., 2022 Related articles
14. Modern information technologies in education is a new opportunity I.Aldashev - Economy and society, 2020 Cited by 8 Related articles
15. The importance of primary school teachers to use act in their activities T Tojiyev, I Aldashev - 2022